

VILCSEK BÉLA

Mindig

Kulcsár Ferenc emlékezete

*Szétrobbanó összetartás, összetartó
szétrobbanás vagyok. Méhkas és
sírkő. Teremtek. Hallgatok.
(Áttűnések)*

2014. november 24-én még egymás mellett ülhattünk Kulcsár Ferencsel a Pozsonyi Magyar Intézet pódiumán, s az *Egyszemű éjszaka* nemzedékének szerepéről és jelentőségéről rendezett szimpózium keretében jóízűt beszélgethettünk – G. Kovács László moderálásával – nemzedéktársaival és jó barátaival, Tóth Lászlóval és Varga Imrével. Valahol ott, de mindenképpen akkortájt fogalmazódott meg egy róluk szóló és a közreműködésükkel készülő, rendhagyó hármas monográfia és antológia terve. Túlvoltunk akkor már a Kulcsár Ferenc összegyűjtött verseit tartalmazó, mintegy négyszáz oldalas kötet anyagának összeállításán és az ahhoz kapcsolódó félszáz oldalas átfogó tanulmány elkészítésén (*Mindig. Versek 1968–2012*, AB–ART Kiadó, Dunaszerdahely, 2013). A földrajzi távolság ellenére, a technika segítségével szinte napi kapcsolatban voltunk egymással, s talán nevében is mondhatom így utólag, hogy nagyon mély emberi és szakmai kapcsolat alakult ki közöttünk.

Ezt követően lázas munka vette kezdetét a tervezett hármas monográfia és antológia mielőbbi megszületése érdekében. Mindannyian éreztük és átéreztük annak súlyát és felelősségét, hogy csak rajtunk múlik, lesz-e az *Egyszemű éjszakának* folytatása, vagy végképp a feledés homályába vész. Az érintett, akkor még aktívan alkotó három költő az elmúlt évtizedekben ugyan külön-külön vas-kos kötetben felmutatta addig megtett pályája eredményeit, újabb együttes fellépésre, ráadásul szakmai értelmezéssel alátámasztott és megtámogatott együttes megmutatkozásra nem adódott alkalmuk. Ennek köszönhetően mindhárman lelkesen vettek részt az anyaggyűjtés és anyagválogatás aprólékos munkájában. Kulcsár Ferenc pedig minden több évtizeden át megszerzett szerkesztői tapasztalatával és a tőle mindig is megszokott kivételes lelkiismeretességgel és pontossággal járult hozzá a sikerhez. Valamiért nagyon siettünk, de akkor még nem is sejtettük, nem is sejtettük, hogy valójában miért. Azzal lelkesítettük egymást, hogy mindannyiunk karácsonyfája alatt ott kell díszelnie az új kötetnek.

Így is történt. 2017. december 22-én kaptuk az értesítést a kiadótól, hogy a friss szállítmány elindult a nyomdából. A különleges és közös erőfeszítést tehát siker koronázta. Az eredmény pedig egy gondosan kivitelezett, sok korabeli fotóval díszített háromszáz oldalas kiadvány lett, melyet a belső borítón – természetesen teljes egyetértésben – a hajdani antológia megszervezőjének és szerkesztőjének, Tózsér Árpádnak ajánlottunk, tisztelettel és szeretettel. S ő vállalkozott a hátsó borítón egy rövid visszamlékezés és értékelés megírására is. A könyv címe végül *Hármaskönyv. Kulcsár Ferenc – Tóth László – Varga Imre* lett. A Szlovákiai Magyar Írók Társasága adta ki, az Opus-könyvek sorozat 8. darabjaként, Dunaszerdahelyen, 2017-es dátumozással. Első fejezete értelemszerűen Kulcsár Ferenc életéről és munkásságáról szolt, s az érintett még

éppen kézbe vehette. A 2018. május 2-án a dunaszerdahelyi Cuvée Borbárban tartott könyvbemutatón viszont már, fájdalom, nem lehetett ott. Március 22-én, ahogy a híradások fogalmaztak, hosszan tartó súlyos betegség után, életének 69. évében elhunyt. Ezért volt hát, tudat alatt is, a nagy sietség s a példaszerű – szerzői, szerkesztői, kiadói, lektori, nyomdai – baráti összefogás! Soha nem bocsátottuk volna meg magunknak, ha éppen az nem láthatja a könyvet, aki erejének utolsó megfeszítésével azon volt, hogy munkássága egyfajta megkoronázását és elismerését még láthassa!

Utolsó útjára vagy másfél száz szerette és híve kísérte el. Sokan jöttek Pozsonyból, Prágából és Budapestről is. Görözdi Zsolt helyi református lelkész, a Magyar Írószövetség nevében Szakolczay Lajos, barátai és a Szlovákiai Magyar Írók Társasága nevében pedig legjobb ismerője, Tóth László búcsúztatta. Benes Tar Csilla színművész mondta el verseit. Gyászbeszédét Tóth László a következő, nagyon személyes és mégis örökérvényű gondolatokkal kezdte: „Azt gondolom, van abban valami magasabb értelem, hogy Kulcsár Ferenc költői pályájának legelején egy olyan vers áll – Dúdor István festménye alá írta, *Az idő hallgatása* –, amelyet egy képzőművészeti alkotás ihletett, s földi pályája legutolsó szakaszát is legfőképpen képző- és fotóművészekhez-címzett, általuk inspirált opusok jellemzik. E nevezetes Dúdor-képen egy emberalak ül a kozmosz közepén, a semmibe vetve, s árvaságával mégis a *minden* ellen tüntet, azzal perel, így adva értelmet a létnek s létezésnek. De hosszan sorolhatnánk barátunk további nagy verseit, melyekben *kép és ihlet, látás és gondolat, gondolat és hit, hit és lázadás* oly szorosan kapaszkodnak egymásba, mint keveseknél, mint csak az igazán nagyoknál. Mert az emberi lélek tartományai határozzák meg egész pályáját, ez iker-minőségek adják annak belső egységét, a nyers valóságtól a transzcendens felé tartó ívét is. Élet és irodalom szétválaszthatatlanul egy volt nála mindvégig; ugyanazok a kompozíciós elvek működtették életét is, mint amelyek mentén életműve is kibontakozott, beteljesedett. Bár most még, lehet, nem látjuk teljesen, de a *teljességet* hagyta maga után – műveivel, műveiben. Az emberlét ellentétes pólusait volt képes egybefogni minden pillanatban; *lelkiség és közéletiség* egységét kevesen tudták nála érvényesebben, hitelesebben élni, képviselni.”

Tóth László szavait és gondolatait pontosan megerősítik azok a szavak és gondolatok, amelyeket a megidézett egy 2009-ben adott interjújában, azon egyszerű kérdésre adott válaszában, hogy mi is az ő „nagy témája”, így fogalmazott meg: „Úgy gondolom – csak a válasz elejét idézzük –, az én »nagy« témám ugyanaz, mint minden más költőé, sőt minden emberé: meghatározni magamat mint embert, megfogalmazni viszonyomat a másik emberhez, az élethez, a kultúrához és hát az »iszonyatos« Igenhez és Nemhez, a horror vacuiként is értelmezhető, ismeretlen, de a kultúrában több ezer éve jelen lévő Istenhez, ahhoz az Abszolútumhoz, amihez, illetve amivel minden más mérhető a teremtésben, az emberi világban. Magánhasználatra ezt úgy fogalmazom meg, hogy ha a kultúrában vagyok, akkor Istenben (is) vagyok, s ha Istenben vagyok, akkor a kultúrában (is) vagyok. S ebben a »belevettségben«, a világ szívében számomra a végső, az egyetlen műnem: létezésem a feladatom, a művem. Én úgy élem meg, hogy a szívem legmélyén, a »testvéri csendben« öntudatra ébredésem óta a világ egysége munkál: az eredendő, »forró« és »csodálatos« egyszerűség és egyszerűség megteremtésének, a világ feltétlen és végső meghódításának vágya; az, hogy ne a világ engem, hanem én emeljem magamhoz a világot. Azt gondolom, hogy mi, emberek, valamennyien »ihletettek« vagyunk e hódításra, s a létnek nincs szebb metamorfózisa, mint az, hogy eme egyetemes hódításunk által vé-

gül meghódítottunk: visszatérünk az Alfába és az Ómegába, a tengerző energia-óceánba, a teremtő Lélekbe, még a teremtett világgal szemben is transzcendens »lényhez«, akit a vallás Istennek nevez, s aki a lelkünket adta volt. Ki élő ne érezné önmaga legmélyén ezt az egységet? Ha másként nem, legalább azért, hogy a bűnben egyek vagyunk. Vagy az esendőségben és elesettségben. S végül a halálban.” A Kulcsár Ferenc munkásságát megismerni vágyó olvasó jó, ha tisztában van azzal, ez a szerző nem adja alább a világegyetemet, az örök anyag, az azt megtöltő mozgó és megtartó szellem, a nyelvben testet öltő történelem és kultúra teljességének megismerése, a szív, a lélek és az értelem átfogó és együttes nemesítésének szándékánál. Minden emberi és alkotói tetteivel és törekvésével ezt az egyetemes szándékot igyekszik alázatosan és hittel telien szolgálni.

Tündöklő hontalanság, mi más lehetne
 ázott rongycsomók, kenyérmorzsa
 s érett gyümölcsök közt utam. Honnan
 s hová? Kérdezd az irdatlan éjt,
 az alázatos fűvet s a halálba merülőt
 a néma vesztőhelyen.

(Utam)

Kulcsár Ferenc 1949. október 9-én születik Szentesen, a számára egész életre szóló útravalóval szolgáló Felső-Bodrogekben. A Bodrogekben, úgymond, „kőhajításnyira Károlyi Gáspártól, Rákóczi Ferentől, Kazinczy Ferentől, Kölcsey Ferentől, Kossuth Lajostól, abban a Bodrogekben, melynek ezeréves áldott testét Trianon véres bárdja érzéketlenül és értelmetlenül kettévágta – Szentesen, szintiszta magyar és református közösségben, ami azt is jelenti, hogy a bibliai, illetve magyar irodalmi nyelv szülőföldjén”. Alap- és középiskolai tanulmányait szülőfalujában, illetve Királyhelmeceken és Kassán végzi. 1964-ben kerül el Szentesről, illetve Királyhelmecekről – tehát a békét és biztonságot adó és mindig is visszavágyott Bodrogekbe –, s indul „Tinódi városába, Kassára”. A híres kassai „ipariban” érettségizik, 1968-ban. Az érettségi éve egyúttal a csehszlovákiai megszállás évét és életének nagy fordulatát is jelenti a számára. A bevonuló „testvéri tankok” egyik géppuskasortíze majdnem végez vele. Csodával határos módon életben maradva, Pozsonyba kerül, de az előzmények után a változást úgy éli meg, mintha egy „haldokló koronázó városba” érkezett volna. Tanulmányait a pozsonyi Comenius Egyetem filozófia–magyar szakán folytatja, de két esztendő után azokat megszakítja, és újságírónak áll. Képtelen elviselni azt az álszent és elvtelen viselkedést, hogy ugyanazok a filozófiatanárai, akik néhány hónapra eltiltották az addig kizárólagosan előírt orosz filozófiától, a visszarendeződést követően újra annak tanulmányozására akarják kötelezni.

Életének nagy fordulata egybeesik költői pályakezdésével. Politika és hatalom azonban ezen a téren is kezdettől fogva meghatározza, vagy szüntelenül meghatározni próbálja a pályáját. Éppen leadja a kiadónak első kötete, a *Napkitörések* anyagát, amikor 1971-ben váratlanul behívják katonának. Az altiszti iskolában, tiszta szlovák környezetben, magyar költőként, primitív, önmagukból kivetkőzött, iskolázatlan, de végtelenül „elkötelezett” feljebbvalók ordítanak vele. A véget érni nem akaró megaláztatások ellen úgy próbál védekezni, hogy megbolondulást színlel, vagy talán egy időre valószínűleg is megbolondul; belebolondul a helyzet tarthatatlanságába és elviselhetetlenségébe. Később a nyugatnémet határra vezénylik őket harcolni „az ellenséges kapitalistákkal”,

„a szocializmus védelmében”. Miközben szerencsésebb pályatársainak továbbra is legfőbb célja és feladata az új költészet érdekében megvívandó intellektuális és kultúrharc, addig számára a harc nagyon is valóságos, sőt, életbe vágó formában valósul meg, az irodalmi tér meg legfeljebb versben írt levelekre és etüdökre szorítkozik. Első kötete úgy jelenik meg, hogy kiadója a tudta és a beleegyezése nélkül válogat az általa korábban leadott anyagból, a katonai idő alatt írott, új hangütésű versei pedig értelemszerűen már nem is kerülhetnek bele az időközben két kötetre tördelt *Napkitörések* és az *Édennek* neveztem anyagába. Ezek az alapvető költői megújulást sejtető kísérletei évekig kallódnak, s csak a már említett, *Mindig* című 2013-as gyűjteményes kötetében jelennek meg először a maguk teljességében.

1967-től publikál, de az irodalmi szakma és a szélesebb nagyközönség előtt csak a már szintén említett *Egyszemű éjszaka. Fiatal szlovákiai magyar költők* című 1970-es nemzedéki antológiában mutatkozik be. Első verseskötete, a *Napkitörések* 1972-ben jelenik meg. Ezt követően kéttucatnyi kötete lát napvilágot (versek, gyermekversek, esszék, mesék, legenda-feldolgozások, naplók). Munkáiból irodalmi színpadok több önálló műsort is rendeznek – ezek egyikét a Duna Televízió többször is bemutatja. Versei, tanulmányai, esszéi, meséi szlovákiai, magyarországi, romániai irodalmi folyóiratokban és antológiákban szerepelnek. Műfordításai – szlovák, cseh, ruszin, német, orosz írók és költők munkáiból (az első három nemzet költőinek versfordításai több antológiában is) – szintén folyamatosan megjelennek.

2008 után kizárólag az irodalomnak, a vers- és esszéírásnak, az irodalmi publicisztikának és a naplóírásnak szenteli életét. A Szlovákiai Irodalmi Alap öt kötetét is nívódíjban részesíti. A *Napkitörések* 1973-ban részesül ebben az elismerésben, a *Dióhintó*, illetve *A kígyókő* című gyermekkönyvei 1982-ben, illetőleg 1985-ben, az *Imádságok* című esszékötete 1993-ban, a *Mindig* című verseskönyve 1994-ben. Verseinek első válogatott gyűjteménye, *Az idő hallgatása*, pontosabban annak összeállítója 1991-ben megkapja a régió egyik legnevezetesebb kitüntetését, a Madách Imre-díjat. 2003-ban az Irodalmi Szemle szerkesztősége Az év költőjének választja. Szerkesztői tevékenységéért 2006-ban Katedra-díjat, egy évvel később a *Bálám számára* kötetéért Forbáth Imre-díjat kap. 2013-ban – „szerteágazó irodalmi munkássága, az egyetemes magyar kultúra gazdagítása, a felvidéki magyar közösség sorsának jobbra fordításáért történő következetes kiállása elismeréseként” – Magyarország köztársasági elnökétől átveheti a Magyar Arany Érdemkeresztet.

2014. február 14-én, Bálint napján, ünnepélyes keretek között a budai Gellért Szálló zsúfolásig megtelt Gobelin-termében Duray Miklós adja át neki a gyulai Nádi Boldogasszony-templomban megszentelt Balassi Bálint-emlékkardot, a Herendi Porcelánmanufaktúra Balassi-szobrát és a díszoklevelet. Ezzel a díjjal évente egy-egy, „az egyetemes magyar líra élvonalába tartozó, európai szellemiségű költőt” tüntetnek ki. Kulcsár Ferenc laudációját a szintén Balassi-kardos, Óbecsén élő, délvidéki (bácskai) költő, Tari István tartja, rendhagyó módon, versben előadott köszöntővel. A laudációt és a díjat az ünnepelt többek között a következő gondolatokkal köszöni meg: „Kevésbé tudott: a hányatott sorsú Balassit pátriámhoz, a Bodroghközhez is sok szál fűzi. Innen, az egykori Zemplén vármegye székhelyéről, Zemplén falvából írt esengő leveleket Losonczy Annának; itt született, Bodroghkőváránján legendás verse, az *Egy katonának*, s tizenkét éves koráig itt nevelkedett, szülőfalumtól, Szentestől egy sóhajtsányira, Nagytárkányban, Anna nevű húga kastélyában a költő fia, János. Ennek emlé-

kére nagy poétánkat a bodrogi falucska 2006-ban szoborral tisztelte meg.

Balassi Bálintnak fénytel és árnyal teli élet adatott; tapasztalta, hogy »édes Hazájának, jó Magyarországnak végtelen reménységét sok bú rájga-gyötri«. Ezért vallja: ha valakinek a bátor szív mellé jó tudomány is adatik, azzal szabályja élet is megjobbítja: így tészen »emberségről példát, vitézségről formát«.

Balassi mindazonáltal Istennek ajánlja nemzeté sorsát, s benne a magáét is. *A Te katonád voltam, Uram, és a Te seregében jártam* – ezek voltak utolsó szavai. A haldokló költő Esztergomban írt utolsó verse pedig az 50. zsoltár átköltése, melyben a végtelen irgalmú Istentől tiszta szívet és erős lelket kér. Ezt kérjük mi is: »fordítsa mosolygva ránk orcáját«, hogy hihessünk a szó erejében s nemzetünk szabad jövőjében. Hiszen csak az tud teremteni, beszélni, akiben erős a lélek és a hit. S csak az erős, hű léleknek vezet az útja a szolgaságból a szabadságba.

Végezetül hadd mondjak köszönetet munkásságom elismeréséért, melyre illő úgy is tekinteni, mint a magyar irodalom terebélyes fája felvidéki ágának megbecsülésére.”

2014. június 10-én másodszor is elnyeri a Madách Imre-díjat összegyűjtött verseinek kötetéért, vagyis egész addigi költői tevékenységéért. A Pozsonyban rendezett díjátadó ünnepségen a rövid méltató beszédet Jitka Rožňová szlovák költőnő tartja. Megítélése szerint az ünnepelt „egyedülálló opusában” olyan alapvető kérdésekre képes választ adni, mint hogy „Mi a költészet értelme? És mit jelent a ma embere számára?” „Az univerzum nagy témái – folytatódik a méltatás – az ő értelmezésében izgalmas formát nyernek, mely a konkrét és az absztrakt, a világi és a légiés, a megtisztulás és a kihívás, a megnyugtatóan ismerős és a lenyűgözően újszerű között villózik.” Ezt követően a méltató a költő legfőbb emberi és alkotói irányultságának és törekvésének azt nevezi meg, hogy az „lélekemelő szándékot hordoz – a humánus közvetítését az irodalom által és az irodalmon túl. Kulcsár Ferenc nem az emelkedettség, s főleg nem a szenvelgés költője; nem tekint önmagára, mint erkölcsi tekintélyre – egyszerűen alázattal szól a lényéből eredendően fakadó dolgokról”. „Vallomásaiban – zárul a szlovák költőnő laudációja – az univerzum, az örök anyag, a korszellem, a kultúra és az ember végtelen, kimeríthetetlen történelme találkozik, az olvasó számára mindig érthető formában, az élet apró részleteinek, pillanatainak, helyzeteinek síkján. Művei méltatása során meg kell említenünk a hit örök mozzanatát is, mivel eme attitűd kitüntetett helyet foglal el költészetében, megfogalmazva Istenhez fűződő, dogmáktól mentes kapcsolatát. Kulcsár költészetéről szólva nagy figyelmet érdemel a szavakkal, a verssorokkal és költői eszközökkel bánó mesteri munka is, ami szövegeit az igazi költészet univerzumába emeli.” (Varga Norbert fordítása)

Az egyre gyarapodó köszöntők és kitüntetések pontosan visszaigazolják a Kulcsár Ferenc világszemléletében és költészetében a kilencvenes években bekövetkező alapvető fordulatot. Nagyon leegyszerűsítve ez a fordulat úgy jellemezhető, hogy a korábban tudatosan és büszkén követett, általa Don Quijote-inek nevezett szerepvállalást, az úton levés öröme, a kifelé fordulást az ugyanolyan tudatosan és büszkén vállalt befelé fordulás, a megérkezés öröme, a lélek legmélye felé irányultság váltja fel. Életben és költészetben egyaránt. Megelőző kötetének verseit 1982 és 1983 tájékán írja, s mint szó volt róla, gyűjteményes formában csak 1987-ben tudja megjelentetni őket. Most újabb hat esztendőnek kell eltelnie ahhoz, hogy a *Mindig* kötettel jelentkezzen. Valójában tehát folyamatosan egy évtizedig költőként nincsen jelen az irodalmi életben. Hogy mi zajlik le benne ez alatt az évtized alatt, arról legfeljebb sokszor emlegetett, de soha

meg nem jelentett titkos naplója számolhatna be. Az olvasónak egyelőre be kell érnie a kilencvenes évek elején közreadott esszékötetének és verseskönyvének írásaival (*Imádságok*, Kalligram, 1992; *Mindig*, Liliium Aurum, 1993).

Az esszékötet Pierre Emmanueltól kölcsönzi mottóját: „minden gondolat – erőfeszítése végső határán: imádság.” Bevezetője maga is felér egy imádsággal és egy írói ars poëticával: „Írni – gyöngeségünk jele: megváltottságunk fel nem ismerése, személyes kudarcunk. Ugyanakkor írni – szilárdságunk jele is: megváltottságunk felismerése, s ennek kitüntetése az írás által. Az ember, így az író útja is: út a hűtlenségből a hűségbe, a szeretetlenségből a szeretetbe, az élet pereméről az élet szívébe, ahol az igazságosság békéje lakozik. Mezítenül érkezünk a világba, s mezítenül távozzunk belőle; e két mezítelenség között az író drámája az írás: tolmácsolása önnön válságainak, annak, amit e válságok nyomán megtapasztalt a létről. Mit is tehetnénk: írunk, hogy megszüntessük az írást. Hogy végül Írássá legyünk.”

Az írás tétje alapjaiban változott meg! Az írás tétje immáron az önnön válságok leküzdésének egyedül lehetséges eszköze. A létezésről szerzett tapasztalatok egyedüli rögzíthetőségi területe. Írni úgy és azért kell, hogy „megszüntessük az írást”. A *művek lelke* című esszé ennél is egyértelműbben és szemléletesebben fogalmaz: „Az embernek mint Személynek a legmagasabb rendű értéke az Énje, vagyis az egyre magasabb minőség felé törő Öntudata: a Lelke... Vannak szavaink, amelyek súlyosabbak minden érvnél és ellenérvnél; ilyen szó a LÉLEK. Igen, ez a láthatatlan és megfoghatatlan valami, amelyet csak szentek és bolondok vallanak, igen, ez a zsonglórkodás, a LÉLEK, minden dolgok legvalóságosabbja és legsúlyosabbja. Bizonyítottan... Minden ember Személy, személyessé váló Én: Lélek; következőképp több milliárd van belőlük jelen a földön. Mégis, mégis: elegendő két léleknek egymásra »csúsznia«, egymásra találnia, érintkeznie, hogy létrejöjjön a múlthatatlanság, egy olyan láthatatlan, de már örökké létező, mert örökké emlékező energia, mely az összes többi élet is élteti... S a lelkekből szakadatlanul feltörő minőségek, az új és új meztelenség-vágyak, mind-mind a bűnelőttiség, az éden visszaálmódásai. Nos, azt hiszem, ez a művek, az érvényes művek lelke: ezek a reménnyel teli üzenetek.”

Kulcsár Ferencnek *Mindig* címmel tehát van egy egész költői pályáját meghatározó verseskötete 1993-ból. Annak elején és végén is szerepel két ugyanilyen című, de egymástól teljesen különböző szövegű vers. A mindössze három sorból álló nyitó költemény így hangzik: „Mindig ugyanazt, ugyanúgy. / A másik ember vérző otthonában, / háttal a gyalázat tükrének.” A záró vers öt sorból és két strófából áll: „Szótlanul kéne ünnepelnem. / Vérzön. Halhatatlanul. // Szótlanul kéne szállnom. / Szótlanul kéne szólnom. / Szótlanul.” Látszólag határozott állítások sorakoznak mindkét versben, valójában pontosan érzékelhető bizonytalanság, a feltételes mód következetes használata jellemzi őket. A „mindig” óhajta és az elérése miatti kételkedés. A verssor építkezésének és a szóhasználatnak a hasonlósága alapján akár ugyanazon vers két részének is felfoghatók volnának, ami miatt a verset a költő szerkesztési okokból egyszerűen két részre tagolja, hogy kötetének keretes szerkezetét, zártságát és belső egységét ezzel is erősítse.

2013-as, összegyűjtött verseit tartalmazó kötetének ismételten a *Mindig* címet választja a költő, de ez esetben, az előzőekhez képest, köztes megoldást alkalmaz. Nemcsak az egész eddigi költői életművét bemutató kötetnek, hanem az 1987 és 1993 közötti időszak termését közreadó ciklusnak is ezt a címet adja. A ciklus első versének is marad ugyanez a címe, ám a végén most nem szerepel azonos című költemény. A ciklusnyitó vers ráadásul négy sorosnyira bővül, vagy éppenséggel

2014 novemberében a Pozsonyi Magyar Intézetben – beszélgetés az Egyszem éjszakáról: Tóth Lászlóval, Varga Imrével, G. Kovács Lászlóval, Vilcsek Bélával és Kulcsár Ferencsel

szükül. Mindenesetre a korábbi két alapváltozathoz – a jól ismert, saját korábbi sorok ötvözésével megvalósított montázstechnikájának érvényesítésével – egy egészen (egészen?) új versváltozatot hoz létre. A korábbi cím alatt, ezúttal önállóan szerepeltetett vers legújabb változata most így szerepel a kötetben: „Szótlanul kéne szólnom. / Szótlanul kéne szállnom. / Szótlanul. / És vérzön. Múlhatatlanul.”

A változtatások, az ugyanazon cím alatt közreadott három alapváltozat most is pontosan mutatja, hogy a költő mennyire fontosnak tartja műveinek folyamatos gondozását, saját kifejezését használva, azok folyamatos karbantartását. Amit azonban ez esetben is érdemes megfigyelni, hogy a szövegváltoztatások ellenére milyen következetesen ragaszkodik a cím változatlanul hagyásához. Mintha újra és újra kísérletet kívánna tenni a számára oly fontos „mindig-érzés” legpontosabb költői megfogalmazására. Mintha újra és újra szembe kívánna nézni korábbi bizonyosságaival és bizonytalanságaival. S ennek a benne meglévő kettősségnek a legjobb kifejezésére, úgy tűnik, most is egy időhatározó látszik a legalkalmasabbnak. A „mindig-érzés” vagy „mindig-létfelfogás” pontos értése és értelmezése Kulcsár Ferenc költészetének egyik újabb fontos mozzanata. Számára a „mindig” szó soha nem egyszerűen köznapi, szótári értelmében értendő. Azt tudatosan és következetesen ennél sokkal összetettebb dolgok jelölésére használja. Ezért is érzi szükségét, hogy újra és újra kísérletet tegyen, lehetőleg minél egyértelműbb és minél rövidebb tömondatokkal, a meghatározására.

Az idézett versváltozatokon kívül, Kulcsár Ferenc „mindigség-felfogásával” kapcsolatosan álljon itt két példa. Az egyik verses, a másik prózai. Az egyik líraian átlényegített, a másik vallomásosan személyes. A verses példa, nyilván nem véletlenül, Csanda Gábor irodalomtörténész-kritikusnak szóló ajánlással (figyelmeztetéssel?) jelenik meg, éppen a *Mindig* kötetben, *Virrasztás* címmel: „Mindig ez. Ez a törékeny, / édes dráma, mit haláلودig írsz. / Mindig ez az égő, vallató / pillanat: irgalom vagy részvét / lesz-e részed, amikor véget ér. / Az összeomlás drága mondatát, / éppen azt nem tudod, amikor majd / félig írt verssorod / lezárja virrasztásodat.”

A prózai példa – saját versidézetekkel kiegészítve – még konkrétabb, még nyilvánvalóbb. Magyarázni sem érdemes. Csak figyelmesen elolvasni! A szerző a tőle megszokott precizitással, pontokba szedve, tanulmánnyal felérő alapos-sággal foglalja össze benne „mindigség-felfogásának” lényegét:

„1. Az ember MINDIG egy olyan létben találja magát, ahol mérleg és súly egyaránt csurom vér, s ő, kétéltű szörnyként, meghatározatlan állatként MINDIG szét akarja tépni a szükségszerűség gyűrűjét, hogy túlszárnyalja önmagát, hogy létezése legyen a feladata és a műve.

2. MINDIG arról van szó, arról a törékeny drámáról, hogy éppen az összeomlás drága mondatát, a félig írt verssorunkat nem tudjuk.

3. Az ember, a költő öntudatlanul is MINDIG arra törekszik, hogy – Pilinszky János nyomán – az Egyetlennél, az egyedül Méltónál elhelyezze az elhelyezhetlent.

4. Az ember MINDIG tühegyen forog, s egyben az élete is izzó tühegy, mely átég a léten, s e parányi lyukon át ő a kiáradás és visszasűrűsödés, a szétrobbanó összetartás és az összetartó szétrobbanás, azaz méhkas és sírkő, teremtés és hallgatás egyszerre.

5. Az ember MINDIG az Istenhez hatoló beszédre törekszik, mert ha nem, vajon kinek valljuk meg létezésünket?

6. A költőből MINDIG platánfa-szelíden hajlik ki az írás, s egyben úgy, mint Jób torkán a sírás, még akkor is, ha csak a Teremtő tudja, miért.

7. MINDIG mindannyian virrasztunk és vigasztalunk, mint Dosztojevszkij Aljosája, irdatlan önfeledtséggel.

8. MINDIG – mindörökké – a szavakon túli szépségbe vágyunk.

9. Egy versike:

Mindig ugyanazt, ugyanúgy.

A másik ember vérző otthonában.

Háttal a gyalázat tükrének.

10.

Idebent mintha odakint

könyökölnék, tűnődnek és szállnék –

mindig, mindenütt. Írok. Gyönyörű

hóesésben, hurrikánok között, záporzó

fényben. Senki sem mondja: pihenj meg.

Senki sem mondja: áldott. Csak

könyöklők és tűnődők és szállók

mindig, mindenütt.

11.

Szótlanul kéne szállnom.

Szótlanul kéne szólnom.

Szótlanul.

(MINDIG)”

Drága Feri! Tudnod kell, hogy emlékedet MINDIG megőrizzük, verseidet MINDIG olvasni fogjuk! MINDIG szeretettel fogok gondolni Rád! Hűséges tisztelőd és barátod.

Kulcsár Ferenc művei

- Napkitörések.* Versek, Madách, Pozsony, 1972, 72 l.
- Édennek neveztem.* Versek, Madách, Pozsony, 1975, 96 l.
- Krónikatöredék.* Versek, Madách, Pozsony, 1979, 110 l.
- Dióhintó.* Gyerekversek, Madách, Pozsony, 1981, 68 l.
- A kígyókő. Bodroγκözi legenda- és mondafeldolgozások a honfoglalástól az első világháborúig,* Madách, Pozsony, 1984, 168 l.
- A felkiáltójeles ember.* Poémák, Madách, Pozsony, 1987, 112 l.
- Az idő hallgatása.* Válogatott versek, Madách, Pozsony, 1991, 200 l.
- Imádságok.* Esszék, Kalligram, Pozsony, 1992, 200 l.
- Mindig.* Versek, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1993, 152. l.
- Tündöklő hontalanság. 50 év – 50 vers,* Nap, Dunaszerdahely, 1999, 134 l.
- Ördögszekér.* Mesenovellák, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2003, 136 l.
- Bálám számara.* Versek, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2005, 118 l.
- Gyöngyök és göröngyök.* Versek, Nap, Dunaszerdahely, 2006, 160 l.
- Hétördögök.* Gyerekversek, mesék, AB-ART, Pozsony, 2006, 112 l.
- Én nem tudom, talán...* Kamaszversek, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2006, 104 l.
- Halottaim piros virága.* Válogatott versek, Madách–Pozsonium, Pozsony, 2010, 204 l.
- Kulcsár Ferenc legszebb versei.* AB-ART, Pozsony, 2011, 152 l.
- Ámen és Ómen.* Versek, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2012, 80 l.
- A pillangó szárnyverése.* Naplók, esszék, Madách–Pozsonium, Pozsony, 2012, 248 l.
- Mindig. Összegyűjtött versek 1968–2012,* AB-ART, Pozsony, 2013, 480 l.
- Kerek világ közepében.* Bodroγκözi versek kicsiknek és nagyoknak, AB-ART, Pozsony, 2014, 120 l.
- Ezeregyéjszaka.* Hosszúvers Jakoby Gyuláról, a művész festményeivel, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2015, 64 l.
- Tim-tom, találom.* Válogatott gyerekversek, Anser, Hetény, 2017, 80 l.

Kulcsár Ferenc műveihez kapcsolódó szakirodalom

- ALABÁN Ferenc: *A költői megújulás útján,* Irodalmi Szemle, 1988, 7. sz., 753–760.
- ARDAMICA Zorán: *Mindig = Egyétek. Reflexiók, reakciók, különvélemények.* AB-ART, Pozsony, 2004. 21–22.
- BÁBI Tibor: *A fiatal költészet a szó,* Új Szó, 1970, 13. sz.
- BÁBI Tibor: *A kilencből hét,* Hét, 1977, 3. sz., 5.
- BALASSA Zoltán: *Kulcsár Ferenc kerek világa,* felvidék.ma, 2015. április 29.
- BÁRCZI Zsófia: *Töredékes krónika. Kulcsár Ferenc három verséről,* Kalligram, 2005, 3–4. sz., 8–9.
- BODNÁR Gyula: *Sokszemközt Kulcsár Ferencsel,* Vasárnapi Új Szó, 1975. január 1.
- BODNÁR Gyula: *Gyermekversek belső tájakról,* Új Szó, 1981. október 9.
- BODNÁR Gyula: *Krónikatöredék.* Irodalmi Szemle, 1982/4. 368–370. p.
- BODNÁR Gyula–TÓTH László: *Nyomkereső. A második világháború utáni (cseh) szlovákiai magyar irodalom kistükre,* Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1994.
- BODNÁR Gyula: *Akinek az Isten szárnyat ad. Költő az egyszemű éjszakából – a hatvanéves Kulcsár Ferenc köszöntése,* Új Szó, 2009. október 24.
- BODNÁR Gyula: *Az univerzum polgára.* In: *Kulcsár Ferenc legszebb versei.* AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2011, 141–146.

- CSÁKY Károly: *Dióhintó*, Hét, 1981, 45. sz.
- CSANDA Gábor: *Halottaim piros virága. Kulcsár Ferenc válogatott verseihez*. In: *Halottaim piros virága*, Madách–Posonium, Pozsony, 2010, 193–197.
- CSELÉNYI László: *Az Egyszemű éjszaka nemzedéke*. In: *Ezredforduló, avagy Az emberélet útjának felén*, Madách–Posonium, Pozsony, 2002, 104–106.
- CSELÉNYI László: *Kulcsár Ferenc*. In: *Negyedvirágzás, avagy van-e (volt-e, lesz-e) hát cseh/szlovákiai-felvidéki magyar irodalom?*, Lilium Aurum, Duna-szerdahely, 2005, 127–128.
- CSICSAY Alajos: *Tükör tinédzsereknek. Kulcsár Ferenc: Én nem tudom, talán...*, Irodalmi Szemle, 2007, 4. sz., 69–74.
- EGRİ Viktor: *Két új verskötet margójára*, Új Szó, 1972, 34. sz.
- E. NAGY Sándor: *Édennek neveztem*, Kortárs, 1977, 6. sz.
- FÁBIÁN László: *A Vetés-nemzedék költői*, Kritika, 1970, 4. sz., 61–64.
- FILEP Tamás: *A tények igaza?*, Könyvvilág, 1988, 6. sz.
- DÉCSY Gyula: *Szlovákiai magyar irodalom*, Új Látóhatár, 1983, 2. sz., 258–262.
- DUSZA István: *Szárnyalni volna jó! (Hogyan kell repülni? Csehszlovákiai magyar írók meséi és gyermekversei)*, Hét, 1987, 51. sz., 11.
- DUSZA István: *Mai költők kortársának lenni*, Új Szó, 2001. április 11.
- GÖRÖMBEI András: *Fiatal szlovákiai magyar költők*, Tiszatáj, 1973, 1. sz.
- GÖRÖMBEI András: *Édennek neveztem*, Népszava, 1976. március 6.
- GÖRÖMBEI András: *A szomszédos országok magyar lírájának újabb nemzedéke*, Studia Litteraria, XVI. (1978)
- GÖRÖMBEI András: *Az Egyszemű éjszaka és a Fekete szél nemzedéke – Kulcsár Ferenc*. In: *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 400–402. – gy –: *Dióhintó*, Nő, 1981, 45. sz.
- HORPÁCSI Sándor: *Négy szlovákiai magyar költő*, Új Forrás, 1977, 2. sz.
- JAKUBECZ Márta: *Vánunk és erősségünk. Beszélgetés Kulcsár Ferencel*, Remény, 2013, 15. sz., 5.
- KARSAY Katalin: *Az ég a forma, a föld a tartalom. Beszélgetés Kulcsár Ferencel*, Nap, 1992. október 12–18, 26–28.
- KONCSOL László: *Egy kortárs romantikus két szövege*. In: *Ívek és pályák*, Madách, Bratislava, 1981, 93–98.
- KONCSOL László: *A harmadvirágzás korszakai –ívek és pályák*. In: *Ívek és pályák*, Madách, Bratislava, 1981, 172–224. (217–219.)
- KONCSOL László: *A csehszlovákiai magyar költészet a második világháború után (Történelmi vázlat) – Kulcsár Ferenc*. In: *Nemzedékem útjain*, Madách, Bratislava, 1988, 374–376.
- KÖVESDI Károly: *A nyelv a mi Gondviselőnk. Beszélgetés Kulcsár Ferencel*, Vasárnap, 2009, 38. sz.
- LACZA Éva: *A tegnap ültetett fa. Beszélgetés Kulcsár Ferencel*, Szabad Újság, 2004. május 19.
- LACZA Tihamér: *A szavak keresése*, Hét, 1980, 14. sz.
- LACZA Tihamér: *Hét verskötet*, Irodalmi Szemle, 1988, 6. sz., 608–609.
- LÓSKA Lajos: *Édennek neveztem*, Mozgó Világ, 1977, 1. sz.
- MÉSZÁROS László: *A mondhatatlan lét dalnoka és éneke*, Irodalmi Szemle, 1976, 7. sz., 657–660.
- MOLNÁR Judit: *Emberség, magyarság, minőség. Beszélgetés Kulcsár Ferencel*, Szabad Újság, 2013, 14. sz., 10–12.
- NÉMETH Zoltán: *A tragikus versbeszéd lehetőségei*. In: *Olvasáserotika. Esszék, kritikák, tanulmányok – az élvezet szövegei*, Kalligram, Pozsony, 2000, 192–201.

- PÉCSI Györgyi: *Válogatott számvetések*. Kulcsár Ferenc: *Mindig*. *Versek 1968–2012*, Kortárs, 2015, 2. sz., 84–87.
- PINTÉR Lajos: *Költők Szlovákiából*, *Élet és Irodalom*, 1976. március 20.
- SÁRÁNDI József: *Három szlovákiai magyar költő*, *Napjaink*, 1973, 10. sz.
- SZAKOLCZAY Lajos: *Negyedvirágzás. A csehszlovákiai magyar líra „új hullámáról”*, *Új Forrás*, 1972, 1. sz., 141–144.
- SZAKOLCZAY Lajos: *„Játszik a lét velem”*. Jakoby Gyula – Kulcsár Ferenc: *Ezer-egyészaka*, *Art Limes*, 2016, 4. sz., 24–29.
- SZAKOLCZAY Lajos: *„Mennyei rózsa, a nap”*. Kulcsár Ferenc: *Kerek világ közepeben*, *Art Limes*, 2016, 4. sz., 50–55.
- SZÁSZI Zoltán: *Öntettenérés közben egy menet a hiábavalóságról*. Kulcsár Ferenc *legszebb verseiről*, *Irodalmi Szemle*, 2012, 4. sz., 73–74.
- SZÁSZI Zoltán: *Készülődés a rendületlenre*. Kulcsár Ferenc: *Ámen és Ómen*, *Irodalmi Szemle*, 2013, 2. sz., 90–92.
- SZEBERÉNYI Zoltán: *Az Egyszemű éjszaka költői*. Kulcsár Ferenc. In: *Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II.*, AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2001, 37–43.
- SZEPESI Attila: *Napkitörések*, *Kortárs*, 1973, 3. sz.
- TÓTH László: *A civilizáció dadog, a kultúra beszél*. *Beszélgetés Kulcsár Ferencsel*, *Világszövetség*, 1993. július 20.
- TÓTH László: *Önfeledten a végtelent*. *Feljegyzések Kulcsár Ferencről*. In: *Lapszél*, *Nap*, Dunaszerdahely, 2005, 158–165.
- TÓTH László: *Amit a kultúra mondhat velünk*. *Vonások a hatvanéves Kulcsár Ferenc arcképehez*, *Irodalmi Szemle*, 2009, 10. sz., 15–22.
- TÓTH László: *Hat tétel Kulcsár Ferenc legújabb könyvéhez (A pillangó szárnyve-rese)*, *Irodalmi Szemle*, 2013, 4. sz., 42–46.
- VARGA Imre: *Édennek neveztem*, *Hét*, 1976, 6. sz.
- VARGA Imre: *Lakoma mennydörgésben*. In: *Tündöklő hontalanság*. *Nap*, Duna-szerdahely, 1999, 123–129.
- VASY Géza szerk.: *Fiatal magyar költők 1969–1978*, *Magvető*, Budapest, 1980, 312–315.
- VIDA Gergely: *A világ meghódításának vágya*. *Interjú Kulcsár Ferencsel*, *Opus*, 2009, 3. sz., 44–48.
- ZALABAI Zsigmond: *Egyszemű éjszaka, kétszemű kritika*, *Irodalmi Szemle*, 1971, 7. sz., 617–627.
- ZALABAI Zsigmond: *Olvassunk együtt – avagy ízelítő egy verseskötetből*, *Új Ifúság*, 1972, 41. sz.
- ZALABAI Zsigmond: *A vers túloldalán*. *Tanulmányok*, Madách, Bratislava, 1974, 120–128.
- ZALABAI Zsigmond: *„Feri bácsi verset ír.”*, *Csallóköz*, 1982. május 6.
- Z. NÉMETH István: *Édes anyaszók fényes katedrálisa*. Kulcsár Ferenc: *Hétördögök*, *Könyvjelező*, 2006.

Kulcsár Ferenc összeállítása alapján